

Egon Matzner*

Drie stappen voor een nieuwe sociaal- economische politiek

Het zou fout zijn als wetenschappers zichzelf opvatten als 'makers van de samenleving'. De maatschappij ontstaat niet volgens een (centraal) plan; waar pogingen in die richting ondernomen worden, hebben deze maar een beperkt succes. Wat wetenschappers en intellectuelen echter wel kunnen doen, en misschien draagt dat bij tot het 'maken van de samenleving', is het leveren van een bijdrage aan het in kaart brengen van de maatschappij en de problemen daarbinnen en daarmee ook aan het waarnemen van ontwikkelingsmogelijkheden.

Jacques Delors heeft terecht benadrukt dat het erom gaat, een ontwikkelingsmodel voor Europa te ontwerpen dat voldoende geaccepteerd wordt om als leidraad te kunnen dienen voor het denken, besluiten en handelen. Centraal daarbij staat de relatie tussen volledige werkgelegenheid en aanvaardbaarheid voor milieu en samenleving in een proces van kwalitatieve groei.

Bij het ontwerpen van een dergelijk ontwikkelingsmodel moet een drietal problemen worden opgelost:

1. de verklaringskracht van de neokonservatieve kijk op het probleem plus crisisverklaring moet worden onderzocht en waar mogelijk ontkracht;

2. de waarde van de beleidsmodellen die in de jaren vijftig en zestig succes hadden moet worden onderzocht; en

3. als derde stap moeten de oude nog bruikbare onderdelen met nieuwe elementen worden samengevoegd tot een ontwikkelings- en beleidsmodel. Ik wil daar graag een kleine bijdrage aan leveren en iets zeggen over de relevantie van de neokonservatieve crisisverklaring die de oorzaak van de crisis legt bij de welvaartsstaat zelf.

Onlangs hebben wij in het Wissenschaftszentrum in Berlijn een conferentie georganiseerd met als thema 'Obstakels voor volledige werkgelegenheid', waar Robert Delorme (CEPREMAP) een statistische

*Hoogleraar Wenen en Berlijn.
Diskussiebijdrage voor de TPE-studie-
konferentie *De maakbaarheid van de*

samenleving, Amsterdam 25 oktober
1985. Vertaling: Marius van de Wes-
teringh/Richard Hengeveld.

analyse heeft gepresenteerd van de factoren die de neokonservatieven aanvoeren als oorzaken van de crisis.¹ Hij kwam tot de konklusie, dat noch het effect van ouderdomspensioenen of de noogte van werkloosheidsuitkeringen, ziekengeld of belastingen, noch 'crowding-out' of sociale programma's ten behoeve van gezinnen, het onderwijs of de regulering in het kader van de verzorgingsstaat het fenomeen kunnen verklaren van het optreden en hardnekkig voortduren van massale werkloosheid. Ik heb zelf enige jaren geleden een onderzoek verricht naar de ontstaansredenen van de moderne interventie- en verzorgingsstaat.² De basis voor het bestaan van de verzorgingsstaat ligt onveranderd vast; de krachten die hem sociaal en politiek dragen zijn zwakker geworden. Waarom dat laatste zo is, daarover moeten we duidelijkheid zien te krijgen.

Daarmee ben ik, in een breder perspectief gezien, aangeland bij 2), de vraag naar de geldigheid van het oude, ooit succesvolle politieke recept. Ik ben blij dat professor Angus Maddison de keynesiaanse positie zo krachtig heeft vertegenwoordigd. Ik ben het met hem eens, zolang het belangrijke keynesiaanse stellingen betreft; ik ben echter – in tegenstelling tot Maddison – van mening dat de oude politiek wel aanpassing en vervolmaking behoeft. De voorraad ideeën waarop de oude politiek gebouwd is moet worden uitgebreid aan de hand van de verwerking van de nieuwe problemen.

Dit ligt in de lijn van Keynes zelf, die in een vooruitblik over de ontwikkeling na het einde van de tweede wereldoorlog sprak van drie fasen.³ *Fase 1*, die hij op drie tot vijf jaar schatte, heet wederopbouw. Voor *fase 2* (vijftien tot twintig jaar) verwachtte Keynes een algemene expansie, hoge investeringen, een grote inkomensgroei en volledige werkgelegenheid. *Fase 3*, die hij twintig tot vijfentwintig jaar na de oorlog verwachtte, wordt gekenmerkt door het bereiken van economische rijpheid, hoge besparingen en lage investeringen. Daarmee ontstaat opnieuw het probleem van de volledige werkgelegenheid.

Wij staan nu voor het probleem, ons ten aanzien van beleidsinstrumenten die voor fase 2 voldeden (bijvoorbeeld investeringspremies, het van overheidswege bevorderen van de besparingen) af te vragen of ze nog steeds adequaat zijn. Daar komt nog bij, dat veel OESO-staten waarschijnlijk met problemen worden gekonfronteerd die bestaan uit een combinatie van elementen van fase 2 en fase 3. Er

1. R. Delorme, *The Welfare State and Jobs*. Paper voor de conferentie 'Barriers to Full Employment', georganiseerd door het Institut für Arbeitsmarktpolitik van het Wissenschaftszentrum Berlin (1-3 oktober 1985).
2. E. Matzner, *Der Wohlfahrtsstaat*

von Morgen – Entwurf eines zeitgemässen Modells staatlicher Interventionen, Wenen/Frankfurt 1982.

3. J.M. Keynes, *Activities 1940-1946 Shaping the Post-War World: Employment and Commodities*, in *Collected Works XXVII* (1980).

zijn terreinen waar het nog steeds zin heeft de expansie te stimuleren, maar er bestaan ook problemen die zo ernstig zijn dat ze een politiek van stabilisering of, zoals bij de wapenproductie, inkrimping vereisen die te rijmen is met volledige werkgelegenheid.

Daarmee kom ik bij 3), de overwegingen ten aanzien van een ontwikkelingsmodel dat voldoet aan de eisen des tijds en een bijbehorend beleidsmodel. De grondgedachte van zo'n ontwikkelingsmodel moet zijn dat niet wordt uitgegaan van *algemene* expansie. In plaats daarvan moet de idee komen van *gedifferentieerde expansie*.⁴ Daartoe zouden – een stout stukje democratie – twee dingen moeten worden vastgesteld: een 'negatieve lijst' die vermeldt wat *niet* mag gebeuren, en een 'positieve lijst' waarin wordt opgesomd wat *wel* moet gebeuren maar onder invloed van de krachten van de markt niet (of in onvoldoende mate) vanzelf gebeurt. Daartussenin moet dan *business as usual* gelden. De markt bepaalt wat in welke mate geproduceerd wordt. Hoewel het bij de konkretisering van een zo opgevatte gedifferentieerde ontwikkeling niet zonder staatsingrijpen kan, moet het daarbij minder gaan om gedragsbeïnvloedende bepalingen dan om het (via positieve en negatieve prikkels) creëren van *besluitvormingsverhoudingen* waardoor het maatschappelijk gewenste resultaat zou worden bereikt langs de weg van het totaal aan individuele rationele beslissingen.

De tweede bouwsteen die absoluut uit het arsenaal van de succesvolle fase 2 overgenomen moet worden is het postkeynesiaanse concept van de *effektieve vraag*. Gezien in het kader van de oriëntering op gedifferentieerde ontwikkeling en van de door mij hier niet besproken implicaties van de nieuwe technologie⁵ – ik doel hier op numeriek gestuurde machines – moeten we toe naar wat Boyer, Aglietta, Delorme en hun school aanduiden als een nieuw *reguleringsregime*.⁶ Dit nieuwe regime komt neer op een omvattend programma van institutionele hervormingen, waarzonder noch geprofitteerd kan worden van de nieuwe technologie, noch een voor het bereiken van volledige werkgelegenheid noodzakelijke effectieve vraag kan worden gerealiseerd.

Wij intellectuelen, wetenschappers, ambtenaren en politici moeten het tot onze taak rekenen door onderzoek, programma's en handelingen de oriëntatie op dit ontwikkelingsmodel dichterbij te brengen.

4. Vgl. E. Matzner, Thèses pour une Transformation de la Crise, *Nouvelle Revue Socialiste*, sept-okt. 1983.

5. Vgl. A. Fioré en C. Sabel, *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*, New York 1984.

6. Vgl. R. Boyer, *From Growth to*

Crisis: The Changing Linkages between Industrial and Macroeconomic Policies. Paper voor de konferentie 'Barriers to Full Employment', Instituut für Arbeitspolitik van het Wissenschaftszentrum Berlin (1-3 oktober 1985).

Kernproblemen van progressief economisch beleid

Samenvatting van een debat

*Tijdens de TPE-studiekonferentie over De maakbaarheid van de samenleving op 25 oktober 1985 werd, aansluitend op de inleidingen van Jacques Delors, Wim Kok, Angus Maddison, Karl Georg Zinn en Egon Matzner, gedebatteerd onder leiding van prof. Gerd Junne. Aan het debat namen deel de inleiders en personen uit de zaal.**

Kwantitatieve versus kwalitatieve groei

Het pleidooi voor een internationaal gecoördineerd stimuleringsbeleid gericht op een hogere economische groei lijkt op gespannen voet te staan met het pleidooi voor een meer selectieve groei. Dit dilemma (waar Zinn zich al over had uitgesproken) werd aan Kok en Delors voorgelegd.

Kok meende dat "de overdaad aan bezuinigingen, het onvoldoende gebruik maken van mogelijkheden om de economie te stimuleren, leidt tot een vernietiging van economisch potentieel en groeimogelijkheden – ook van produktie en werkgelegenheid – die ons sociaal en economisch schade berokkent". Hij was van mening dat "een poging om door een stimulerend beleid het toekomstig welvaartsniveau te verhogen, in beginsel in het belang is van de mensen die we in en buiten de betaalde arbeid vertegenwoordigen".

Maar de keuze tussen een zo'n hoog mogelijke groei met nadelige externe effecten of een wat lagere groei van goed kwalitatief gehalte was voor hem niet moeilijk: *"ik kies zonder meer voor het laatste"*. Het probleem begint pas bij de vraag *"wat zijn de criteria en wat zijn de instrumenten – en zijn die instrumenten ook Europees toepasbaar – waarmee we niet achteraf kunnen oordelen over de effecten van groei, maar waarmee we vooraf de uitingen van de werking van de markt kunnen controleren en limiteren? Daar hebben we ook in de loop van de jaren zeventig in Nederland nog maar een heel gebrekkig begin van een antwoord op weten te formuleren, en die effectiviteitsvraag ligt nog volledig op tafel"*.

* Samenvatting en vertaling: Pieter van Driel m.m.v. Lenie Kootstra.